

VSEH TABUJEV NE BI SMELI
PREKRŠITI

**Bina Štampe Žmavc: Danes hočejo vsi
biti princi in princeze, a aristokracija
je stanje duha.**

Vaše najnovejše pravljice so osupnile s kombinacijo disciplinirane forme in izjemne tematske odprtosti. Arhetipe ste nadgradili, napolnili strogo formo pravljice s celo paletto reminiscenc na današnjost. Tudi ilustracije Alenke Sottler so s svojo 'popkulturnostjo' dobesedna konfrontacija z vsebino knjige. Ste hoteli ustvariti anti-pravljice?

Pravljice sem pisala v nekem času, ko se mi je svet razbil kot ogledalo in sem morala košček za koščkom sestavljati razbitine. Verjetno sem podzavestno potrebovala arhetipe pravljič, kajti prišle so v silovitem navdihu, ki ga ni bilo mogoče preslišati ali preprosto zaobiti. Hkrati pa sem razločno čutila, da bodo to dru-

gačne, nenavadne, nekako 'odštekane' pravljice. Pravljice z nekakšno čarobno obrnjeno optiko, nepričakovane in presenetljive. Pa čeprav so pri večini vseh v jedru motivi dobro znanih klasičnih umetnih pravljič, ki pa so se v alkimiji ustvarjalnega procesa nekako drugače izkristalizirali.

Pravljice povezuje živa navzočnost princev in princez, glavnih akterjev devetih pravljič. Kar seveda ni nič presenetljivega za pravljice in tudi ne za naš svet, v katerem so v spreobrnjeni logiki princi in princeze strašansko na sceni. Vsaka popevačica in pokazavačica rumenega tiska je danes pravzaprav princeza in s takšnim pedigrejem okinča že svojega potomca. Kakšna ironija, če pomislimo na neizprosno okrutnost kapitalizma, v katerem se je znašel svet v svoji globalni površnosti! Prava aristokracija je bila od zmeraj stanje duha.

Pomensko razprte so vaše pravljice in slogovno izcizelirane do zadnjega zloga. Tudi ritem je poseben v njih?

Na prvi pogled delujejo enostavno, a v njih je večplastnost in kar razpirajo se. Strašansko sem pilila te svoje pravljice potem, ko so že bile napisane in sem imela konec, začetek, sem vsak stavek dodatno 'zglancala'. Na koncu pa vsako besedo. Vedela sem, da moram prozni ritem izpeljati do kraja, če ne bi se vse porušilo.

Mnogo ironije je v vseh pravljicah, posebej pa v zgodbi Mobilnik srca. V njej princ zapusti svojo žlahtno princezo in jo nadomesti z gosjo pastirico. Kako tipično vsakdanje?

Ironije je polno, obenem pa sem si želela, da bi bile moje pravljice berljive in bi se bralca dotaknile. Ob pravljici *Mobilnik srca* se spomnim enega navadnega časopisnega članka, v katerem je nekdo napisal, da je tehnika taka, da če kaj napišeš, ne moreš več izbrisati. V tistem trenutku

sem imela asociacijo za pravljico o mobilniku, ki večno ohrani v sebi sporočilo srca, pesem zaljubljene princese. Ta pravljica ni enostavna. Govori o človeškem izdajstvu. Na drugi strani pa sem se spraševala o prevladi tehnike in o tem, kaj je bolj mrzlo, kdo ima več srca – mobilnik ali človek. A četudi nima srca, ima vsaj spomin. Na koncu pa se pojavi še pesnik, ki pobere tisti mobilnik, in princesa postane junakinja njegove pravljice. Torej na koncu vendarle neka iskrica, vera.

V pravljici o žabi in princu na koncu noben poljub princese krastače ne spremeni v princa?

Namenoma sem šla v tak konec, ker vse drugo bi bilo banalno in ceneno. Postarana princesa pripoveduje vnukom svojih služabnikov o žabi, ki se nikoli ni spremenila v princa. Šla sem obratno pot.

Tudi vaš sanjski svet ima ključno vlogo v vaših pravljicah, pa tudi v poeziji.

So ustvarjalno gonilna sila nekaterih pravljic, recimo tiste *O princu, ki so ga ustvarile sanje*, *Čarobno čelo* in *Kraljična, ris in strah*. Sanje so pomemben del mojega življenja. Vsako spanje je majhna smrt in zmeraj se kot Hamlet vprašujem: »For that sleep of death what dreams may come ...«

Sanje so svojevrsten paradoks: hkrati si jih želimo, hočemo sanje živeti, a se jih tudi bojimo. Sanje znajo biti silno okrutne in včasih moreče. Ne samo ponoči, ampak tudi tedaj, ko se zbudimo ...

*Pripravljene na beg so moje sanje,
ker nočem v njih se srečati s teboj ...*

Na nek način ostajajo zmeraj enigmatične in se izmikajo logiki razuma. Pa vendar – kaj bi bilo naše življenje brez sanj? – Ali pa je morda vse naše življenje zgolj sen, iluzija? Kakorkoli že – jaz ostajam še naprej vztrajna sanjalka – podnevi in ponoči. Saj mar niso ravno pravljice tista magična in skrivnostna reka, ki

teče med sanjami in resničnostjo? Vez, ki sega preko stoletij in tisočletij nekam globoko nazaj v predčasje ...

Čarobno čelo – ena od sanjskih pravljic v knjigi Cesar in roža, je orfejevska. V njej princ sledi svoji zvezdi.

Sanje so lahko zelo ustvarjalne, princ, ki je izvrstno igral čelo, je sanjal o čarobnem instrumentu. Pa ga v bistvu ni potreboval, ker je bil izjemen umetnik tudi brez čarobnega čela. A je sledil svojim sanjam in našel čarobno čelo, dano mu je bilo z enim pogojem – nikoli ni smel igrati samo enemu človeku. V silni bridkosti tabu prekrši. A na koncu čarobnega čela ni potreboval, ker je bil tudi brez njega virtuoz. In je z močjo svoje glasbe očaral množice. Orfejevski klic je nosil v sebi.

V tej pravljici je pravzaprav govora o tabujih. Ponavadi pavšalno mislimo, da jih je treba samo rušiti in prekršiti. V bistvu pa so nastali kot samoohranitvena stališča. Če tabu prekršiš, te nekaj ogroža. Danes, ko vsi tabuji padajo, se dogajajo Mehiški zalivi in podobne strahote. Mogotci še vedno suvereno upravljajo s tem svetom in se jim nič ne zgodi, zato se vprašam, ali ne bi bilo bolje, da nekaterih tabujev ne bi nikoli prekršili. Bi morda morali tabuji ostati kot etična varovalka, kot obrambni mehanizem? V bistvu smo prišli do tega, da šest ljudi upravlja ta svet, mi pa nismo več niti kmetje na tej šahovnici. Morda je ravno moč, ki jo ima umetnost, kriva, da se politiki tako mačehovsko obnašajo do umetnikov in umetnosti – bojijo se, da ne bi imeli več s kom manipulirati.

Kraljična, ris in strah je pravljica o strahu kot temeljnemu gibalnemu svetu. V podobi krvoločnega risa z vročim gobcem obseda kraljično, princ jo reši, pa tudi ne. V bistvu se lahko reši le sama? To je plemenita pravljica o človekovem strahu, ki je v podzavesti in se njim ne

zna spoprijeti. Ris je živa podoba kraljičinih sanj, ki se prenese v realno življenje. Ali je res ali le privid? Kraljična se na koncu sama reši, ko stopi čez prag, princ pa zadene risa in se razprši v meglico. Danes imamo strahove, tesnobe, ki jih težko premagujemo. Vsak otrok jih ima, s tem sem se ukvarjala v drugih svojih otroških delih, denimo v *Strahu Bohulinu*.

Hkrati pa je strah tudi produktiven?

Absolutno. Je samoohranitveno čustvo, ki ni kar tako. Niti strah brez poguma niti pogum brez strahu ne more obstajati.

Pravljice niti najmanj ne koketirajo z new agem?

Nikakor mi ni blizu new age. Ne prenesem ga. Škodo dela. Samo to se promovira v založništvu in te knjige so med deseterico najbolj branih. Vse moje pravljice so stvar navdiha, pravzaprav ne vem, od kod so se vzele. Najljubša mi je tista o princu, ki so ga ustvarile sanje. Sanje lahko tako okupirajo, da živiš samo še zanje, za noč, kot princesa v moji pravljici, ki je sanjala sokola. Magiji sanj se ni mogla upreti. V svoji mački pogosto zagledam človeški obraz.

Je založba Miš izbrala ilustratorko Alenko Sottler? Sta delali skupaj? Videti je, kot da sta pletli vsaka svojo zgodbo? Pravljice so opremljene s popkulturnimi gobleni, ki vzbujajo mesto-ma smeh.

Dogovorili smo se, da bo delala v barvah, edino to. In da bo v formatu ter tisku, prijaznem do bralca. Ko sem prvič videla ilustracije za *Cesarja in rožo*, sem bila malo šokirana. Šele, ko sem premislila, sem videla, da je jemala iz podstati mojih pravljic, iz teh popkulturnih vzorcev. Svoji konceptualni umetnosti je sledila od začetka do konca. To je vrhunska poslikava, nesporno, na eni strani mo-

dernistična, na drugi arhaična. Nič se nisem vtikala, ničesar komentirala, imeli sva vsaka svoj koncept. Američani delajo veliko po tem principu. Umetnik, ki riše, je avtonomen.

Ko sem knjigo podarjala, je bila ljudem všeč. Zlasti tridimenzionalnost in modernistična arhaičnost. Knjiga je vznemirljiva, a nanjo so vsi izjemno dobro reagirali. Ogromno ironije je v njej. Tudi zaradi ilustracij je knjiga zelo posebna. Alenka Sottler je inteligentna, raziskujoča ilustratorka, ki je ilustrirala že mojega kralja Mina. Pa tudi sicer ilustrira mojo poezijo v *Galebu* že tretje leto.

Zakaj pa naslov po uvodni pravljici Cesar in roža?

Dvojnost in večplastnost cele knjige je zajeta v tem naslovu, tak lep anahronizem je. To je pravljica o vztrajnosti in o tem, kdo je v bistvu cesar kot vrhovni aristokrat duha. Motiv rože se nenehno ponavlja v knjigi. Tako blizu sem temu svetu. Svet ne bi dišal, ne bi imel barv, če ne bi bilo rož. Dejansko imajo svoje, celo psihično življenje.

Kaj bi se zgodilo, če bi pravljice žarele kot dragulji? Vse bi pokradli, zlorabili bi jih kot vse drugo vredno.

Pravljica je izrazito vaš žanr in je prava literarna vrsta za današnje čase brez pravljic, kajne?

Res je. Zelo rada jo imam. Wilda in Andersena ne prerasteš nikoli, sem zapisala v neki poslanici. Večnih resnic ni mogoče zaobiti. Tudi Endeja se nikoli ne naveličaš. Kako je bil daljnoviden. V *Nedokončani zgodbi* je predvidel vse, kar se s tem svetom danes dogaja. Neverjetno. Poglejte samo v romanu *Momo* misel o kraji časa. Nenehno se nam dogaja ta kraja. Že to, da prestavljamo ure, je kraja časa. Perverzno je. Biološke ure ni mogoče prelisicati.

So miselni zlati rez, hkrati pa zahtevajo silno disciplino v izrazu.

Tako je. Nekateri mislijo, da lahko v pravljice nasuješ vso smetje, pomešaš s sredstvi čira-čara, potegneš ven nenavadne pošasti in vse skupaj pomešaš v enem piskru. To ni pravljica, pravljica ima železno logiko. Imeti je treba spoštovanje do nje. Podobno kot nekdo, ki bo naredil termoelektrarno, pa niti turbine ne zna skonstruirati.

Spremljate sprti produkcijo mladinske književnosti pri nas?

Spremljam, seveda.

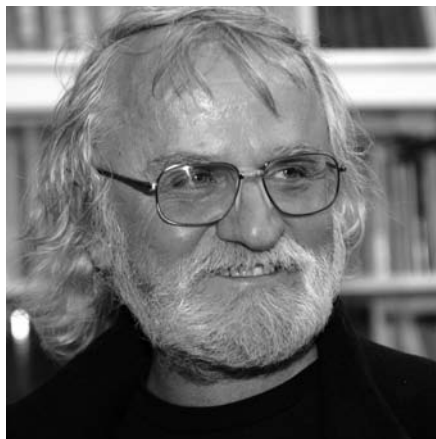
Delež knjig, ki ne dosegajo niti minimalnih kakovostnih kriterijev, se je srhljivo povečal. Tudi Center za mladinsko književnost in knjižničarstvo ocenjuje, da je v lanski produkciji skupaj s prevodi izšla skoraj polovica knjig, ki jih poimenujejo 'gnile hruške'. Kaj menite?

Ugotovila sem, da je za tem forsiranjem slabega, komercialnega, tudi v mladinski literaturi danes nek načrt. Dejansko je najlaže ljudi poneumljati. Vzbujati v ljudeh etične vzgibe je zahtevnejše, več angažmaja je potrebnega. S tem se noče nihče ukvarjati. Vprašanje pa tudi je, ali so etični in plemeniti vzgibi sploh še zaželeni v tem svetu. Niso več. Agresivni kapitalizem potrebuje naivne cepce, ki kupujejo, potrošnike, ki letajo po šoping centrih in ne potrebujejo drugega. Potrošništvo in trivializacija se načrtno spodbujata. Globalni svetovni načrt vse to spodbuja. Saj je na vseh področjih enako – v slikarstvu, glasbi, poeziji, filmu. Mogoče se gledališče še najbolj temu upira.

Melita Forstnerič Hajnšek

Večer, sreda, 15. septembra 2010, str. 2

PRVA PLAST ZGODBE JE ZA OTROKE, DRUGA ZA ODRASLE
Mate Dolenc: *Za otroke so volkovi, za odrasle so volkovi tajkuni*

Dovolil sem si soditi: Mate, naslovna zgodba o kraljičinem lipicancu me ni navdušila. Malo je pomolčal, se nasmehnil in rekel, mene pa najbolj. Govorila sva o njegovi knjigi za otroke in mladino *Kraljičin lipicanec in druge zgodbe*. Najin pogovor je bil strašansko dolg: začel se je – po telefonu, seveda – na Malem Lošinj, kjer je lovil zadnje letošnje žarke vročega sonca in ujel eno ribo, končal pa po desetih dneh v Ljubljani – tudi po telefonu, seveda. Živa-hen – kakor je celo svoje življenje – je pot nadaljeval v Bohinj, kjer bo v »svoji hišici ob robu gozda« spet pisal zgodbe za otroke in odrasle. Zgodbo za otroke že ima: če Kraljičin lipicanec opisuje »velikanskega zunanjega ministra, dva metra visokega«, se bo nova zgodba vrtele okrog »kamel luštnega predsednika«, nakazuje pisatelj.

Gostilna ni za otroke, se je obregnila kritičarka

V nominirano knjigo zgodb – lani jo je izdala založba Mladika – je Mate Dolenc vnesel trinajst imenitnih pripovedi. Vse so aktualne, prepojene s satiro, vse